

Virstan- tolpalle asti

PIRJO KNIF

Virstantolpalle asti

©Pirjo Knif 2024

Taitto: Suunnittelutoimisto Tammikuu Oy

ISBN: 978-952-80-7245-4

Kustantaja: BoD – Books on Demand, Helsinki, Suomi

Valmistaja: BoD – Books on Demand, Norderstedt, Saksa

PIRJO KNIF

Virstantolpalle asti

Äiti ja isä, olohuoneen ikkunan näkymä Jakolosasta, 1972.

Prologi

Minusta oli alkanut tuntua, että äiti eli vahvemmin mielikuvisani ja muistoissani kuin omassa elämässään. Ennen sairastumistaan hän oli ollut työteliäs ja ahkera, suorastaan pieni sisupussi. Muistin tämän varhaisimmasta lapsuudestani lähtien. Lapsuuden muistikuvissani äiti, tavalliseen tapaansa hyväntuulisenä ja keskittyneesti, jaksoi väsymättä tehdä erilaisia askareita.

Asuimme silloin maalla. Siellä äiti viljeli kasvimaata saadakseen satoa ruokapöydälle. Yksi hänen ylpeyden aiheensa oli kasvitarhassa herneversojen vieressä kasvaneet kookkaat kaalinpääät. Pienelle lapselle ne näyttivät suuremmilta kuin olivatkaan. Maalaisoloissa yksinkertaisen elämän edellytyksin äiti parhaansa mukaan huolehti perheestään.

Päivää ennen kaksikymmenvuotispäiväänsä äiti synnytti minut. Myöhemmin hän kertoi meille lapsille matkanneensa linja-autolla Alajärveltä vajaan viidenkymmenen kilometrin päähän Lapualle synnyttämään. Kaksikymmentäneljävuotiaana hän oli neljän lapsen äiti ja tehnyt Lapuan matkan jo neljä kertaa. Muutettuaamme kaupunkiin syntyi vielä sisarussarjan nuorin.

Perheen huoltajana äiti joutui opettelemaan monia asioita, joista hänellä ei ollut aiempaa kokemusta tai tietoa. Vasta aikuisena ymmärsin, että äiti oli varsin nuori ja kokematon saadessaan vastuun perheestään. Suhteellisen pienestä ikäerostamme johtuen

pystyin omassa elämässäni eri tilanteissa muistelevaan, miten äidillä oli ollut tapana toimia. Hän oli esimerkiksi osoittanut pärjäämistä.

Elämään kuului asioiden toistuminen, mikä nosti kysymyksen ihmisen merkityksestä asioiden kulkuun. Sukupolvien näennäisistä samankaltaisuuksista huolimatta niiden tekemissä valinnoissa ei välttämättä ollut kysymys samoista asioista. Ratkaisut, jotka edellinen sukupolvi oli tehnyt elämänsä valintatilanteissa, harvoin soveltuivat seuraavalle sukupolvelle. Jokainen uusi polvi tarvitsi omat ratkaisunsa ja joutui tekemään omat valintansa.

Imassa leijuvien lentolehtisten lailla mielessäni kieppuivat hajanaiset muistot ajasta, jolloin lapsuudenperheeni asui maalla. Välillä vaivalloisesti yritin napata kiinni muistoista. Muistin, miten vanhempamme monen muun kyläläisen tapaan kävivät naapuritiloilla auttamassa.

Me lapset olimme mukana peruna- ja heinäpelloilla ja teimme, mitä pystyimme. Meillä oli myös omat puuhamme muiden kavereiden kanssa. Kerran löysimme pellolta heinäkaadon alta säilyneen hiirenpesän. Pesässä oli lapsen pikkurillin kokoisia, sinertävän värisiä hiirenpokasia.

Yhtenä loppukesän päivänä heinäkorjuun jo valmistuttua vaikeuksiin joutunut purjelentokone joutui tekemään pakkolaskun sängellä olevalle pellolle. Onnistuneen pakkolaskun jälkeen kone purettiin osiin usean päivän aikana. Osat pakattiin kuorma-auton lavalle, joka kuljetti ne pois. Ehkä lentokone oli noussut ilmaan lähellä sijaitsevalta Menkijärven pieneltä lentokentältä ja osat vietiin sinne.

Maataloudessa elettiin 1960-luvulla suuren muutoksen aikaa, mikä vaikutti monen perheen elämään. Tehokkaat maatalouskoneet olivat alkaneet vallata alaa ja vapauttivat työvoimaa maataloudesta.

Satunnaiset hanttihommat eivät riittäneet elättämään perhettä ja isä joutui hakemaan töitä kauempaa kaupungista.

Isä viipyi kaupungissa töissä vähintään viikon kerrallaan. Äiti oli jäänyt maalle pitämään taloa ja huolehtimaan jälkikasvusta. Pietarisaareen muutto tuli ajankohtaiseksi koko perheelle, kun isä oli saanut kaupungissa toimivasta Schaumannin tehtaasta vakituisen työn ja onnistunut hankkimaan perheelle kerrostaloasunnon. Talo oli rakennettu varta vasten tehtaan työläisten asunnoiksi.

Muutto kaupunkiin merkitsi uuden vaiheen alkua myös äidin elämässä. Seitsenhenkisen perheen perusasioista huolehtiminen oli kaupungissa hänelle yksinkertaisempaa monestakin syystä. Paremmat asuinmukavuudet, palvelujen saatavuus ja välimatkojen lyheneminen helpottivat arkea. Kaupunkiin muutto tiesi myös haasteita, joista uuden kotipaikkakunnan kaksikielisyys ei ollut vähäisimpiä.

Koulunkäyntini aloitus oli lähestymässä pian kaupunkiin muuttomme jälkeen. Olin saanut olla kotona äidin kanssa koulun alkuun asti. Punatiilinen kansakoulu, jossa kävin neljä ensimmäistä luokkaa, sijaitsi lyhyen kävelymatkan päässä kodistamme. Joidenkin mielestä koulurakennus muistutti vankilaa mutta minä en tiennyt, miltä vankila näyttää. Koulureitti kulki turvallisesti naapuritalojen lomitse.

I osa

Maalta kaupunkiin

Kylätietä pitkin

Lapsuuteni maalaiskylään kuului toistakymmentä taloa. Osa kylän taloista oli näköetäisyyden päässä kotitalostamme, joka sijaitsi ahon laidassa. Talot oli helppo havaita niitä ympäröivien peltojen avaamassa maisemassa. Yhdessä taloista pidettiin pientä kaupaa ja useimmissa muissa taloissa harjoitettiin maataloutta jossain määrin. Tässä pienessä kylässä kasvoinkin lapsuuteni varhaisvuodet.

Meidän talossa ei viljelty enää paitsi pientä kasvupalstaa. Talon viereinen pelto oli ollut aiemmin aktiivisessa käytössä. Pihapiiriin kuului myös jyrävä harmaakivinen navetta. Äiti ja isä olivat pitäneet navetassa lehmää vielä ollessani parivuotias. Se oli ollut alun perin isänäidin lehmä ja oli jo vanha kanttura. Minulla ei ole lehmästä omia muistikuvia, vain äidin kertomukset tuosta ajasta.

Isän suvulle kuulunut talo oli rakennettu 1800-luvulla ja sen laudoitus oli maalaamaton. Talon oikealla puolella kasvoi suuri pihlaja, siihen ehkä aikoinaan istutettu pyhänä puuna. Pihlaja oli levittänyt oksistonsa talon seinustan viereen. Sen kauniit värit tulivat vahvoina esiin säiden himmentämää harmaata seinustaa vasten. Talon sisältä ikkunasta katsoen pihlajan marjaterkut ja lehdet välkkyivät kirkassavyyisinä syksyn auringossa.

Pihlajaseinän vastakkaiselta puolelta johti polku talon taakse savusaunaan. Sauna vilkkui himmeänä vähän villiintyneinä kasvavien marjapensaiden välistä.

– Oliko savusaunasta lähtöisin aikuisena tuntemani vastenmielisyys kaikkea voimakkaasti savustettua kohtaan, mietin joskus ääneen.

En osannut lapsena enkä sen paremmin aikuisenakaan kuvitella, minkälaista elämää vanhassa talossa oli eletty aikojen saatossa. Talon edelliset sukupolvet ovat jääneet isän perhettä lukuun ottamatta tuntemattomiksi ja he olivat menneet siirtolaisina Kanadaan.

Talon ulko-ovi oli tapana lukita silloin harvoin, kun lähdimme käymään jossain kauempana kuten mummulassa. Naapurit tunsivat meidät ja perheemme elämän läpikotaisin, mikä helpotti arkea ja loi turvallisuutta. Vähän vartuttuani saatoin käydä omin päin naapuritaloissa piipahtamassa. Muutamassa talossa oli myös ikäisiäni lapsia.

Aikuiset pitivät silmällä lasten leikkejä ja varoittelivat, jos katsoivat siihen olevan aihetta. Talojen pihoissa oli monenlaisia työkaluja, joitakin koneita ja traktori. Parissa talossa oli kuorma-autokin. Joskus lämpimänä kesäpäivänä yhden naapuritalon isäntä vei kyläläisiä, lapsia ja aikuisia kuorma-auton lavalla naapuripitäjään Lappajärvelle uimaan.

Lapsuudessani kulkukauppiaat vielä kiersivät kylästä kylään ja poikkesivat harvakseltaan taloon kaupittelemaan tavaroitaan. Kaupiaan ilmestyminen pihaan oli yleensä yllätys. Joskus oli huhu kulkukaupiaan liikkeellä olosta kiirinyt talon asukkaille ja hänen tuloaan tiedettiin odottaa. Kulkukauppiaaseen suhtauduttiin suopeasti, sillä hänellä oli useimmille jotain tarpeellista myytävää.

Lapsille oli erityisen mielenkiintoista nähdä, kun kulkukaupias avasi matkoilla rispaantuneen matkalaukkunsa ja alkoi esitellä sen sisältöä. Ruskean kapsäkin sisälle oli aseteltu siististi kaikenlaisia huushollien pieniä käyttötavaroita kammoista ja hakaneuloista

lähtien. Kulkukauppiaan tulo taloon herätti myös uteliaisuutta. Asukkaita kiinnosti, oliko kulkukauppiaalla kerrottavanaan joitain uutisia läheltä tai kauempaa tai edes kylän huhuja.

Kulkukauppiaan lisäksi ei juuri muita odottamattomia vieraita talossamme käynyt. Naapurit poikkesivat silloin tällöin ja joskus joku äidin nuoremmista sisaruksista, enomme tai tätimme pyöräili meitä tervehtimään. Kerran kiertolaiselämää harjoittavan mustalaisheimon matkareitti kulki kylän läpi. Joukko oli matkannut jo aikansa ja halusi pysähtyä huilaamaan jonkun talon pihassa. Tavan mukaan ensin vain yksi tai kaksi ryhmän jäsentä piipahti taloon ikään kuin tunnustelemaan.

Talomme oli vaatimattoman näköinen. Ehkä siitä syystä ahontaan talomme valikoitui kohteeksi, kun tunnustelija ilmestyi pihaan pyytämään juomavettä. Isä tarjosi vettä kysyjälle sillä seurauksella, että pian talon piha täyttyi koko karavaanin asettuessa sinne. Päivä oli lämmin. Matkalaisten ohella hevosetkin olivat janoisia ja koko seurue halusi levähtää.

En ole varma, muistanko tapahtuman itse, vai muistanko vain sen, mitä siitä on minulle kerrottu. Vuosikymmeniä myöhemmin etsin syntymäkuntani hautausmaalla edesmenneiden sukulaisteni hautoja. Panin merkille siellä olevat monet romanien haudat.

Kotitalomme oven avain oli sepän takoma taideteos. Se ei ollut tas-kuun mahtuvan kokoinen vaan kookas taos. Avainta säilytettiin naulassa talon porstuassa. Kerran palatessanne äidin kanssa kotiin hän ei millään onnistunut vääntämään avainta ulko-oven lukossa niin, että lukko olisi auennut. Hän ähelsi aikansa avaimen kanssa.

– Ei tämä kyllä aukea ei sitte millää, hän joutui lopulta periksi antaen toteamaan. – Ei auta, pitää vissiin hakea apua tähän, jotta päästään sisälle.

Apua löytyi naapuritalosta tien toiselta puolelta alamäen takaa. Sieltä talon isäntä kiirehti auttamaan. Hän oli varannut mukaansa erilaisia työkaluja. Kaikkia niitä myös tarvittiin, ennen kuin lukko antoi periksi ja päästi meidät oven sisäpuolelle.

Talossa oli kaksi suurta huonetta alakerrassa ja kaksi pikku huonetta vintillä. Alakerrassa oli kookas tupa, jossa lapsilla oli tilaa kirmata ympäri lattiaa. Tuvassa oli kaksi ikkunaa eri ilmansuuntiin, mutta siitä huolimatta siellä oli hämärää. Tuvan katossa roikkui sähkölamppu ilman varjostinta. Lamppu heitti armeliaasti niukan valonsa tuvan keskilattialle mutta nurkkiin asti se ei yltänyt.

Tuvassa oli välttämättömät huonekalut, puuhellan lisäksi pöytä ja muutamia tuoleja, korkea kaappi, sänky ja sen yläpuolella hylly. Hyllyn päällä oli isokokoinen radio ja sen vieressä seinäkello. Äiti oli hankkinut kaksiosaisen kyökkikaapin ja joitain muita huonekaluja tienesteillään, jotka oli ansainnut työskennellessään puhelinvaihteessa.

Tuvan keskipisteenä oli mattopuut. Ne louskuttivat rytmikkäästi tiivistä kudetta isän voimakkailla otteilla. Hän kutoi mattoja toimeksiantona, koska muuta työtä ei ollut tuolloin tarjolla. Mattopuut olivat parivuotiaalle pikkulapselle kiinnostavat. Yritin nousta mattopuiden vieressä olevan tuolin päälle.

Sain myöhemmin kuulla kiipeily-yrityksestäni ihmetellessäni toisessa sääressäni olevaa arpea. Taitoni eivät olleet riittäneet ja kiipeilyä oli arvatenkin vaikeuttanut kädessäni ollut juomalasi. Tasapainon pettäessä putosin tuolilta lasin kanssa ja rikkoontuneen lasin sirpaleet tekivät haavan jalkaani. Haavasta jäi minulle muistoksi kuun sirpin muotoinen arpi vasemman polven alle. Arpi kasvoi sitä mukaa, kun sääreni venyi pituutta ja tuli vankemmaksi.

Tuvan lisäksi alakerrassa oli yksi makuukammari, jossa oli kaksi auki vedettävää hetekaa. Toinen vinttihuoneista oli isän nuoremman

veljen käytössä. Veljesten joitakin vuosia leskenä ollut äiti oli löytänyt uuden elämänkumppanin ja muuttanut parin sadan kilometrin päähän tämän luokse. Isän veli oli jäänyt taloon asumaan kanssamme.

Yläkerran toisessa huoneessa oli vanha, kookas puuarkku, joka oli täynnä linnunsulkia. Suvun metsästäjien saaliista kynityt linnunsulat oli laitettu sinne talteen tyynyjen täytteeksi ja muuhun tarkoitukseen. Lapsena hiivimme aina välillä uteliaina vintille. Leikkien villiintyessä sulat saivat pöllytä arkusta ulos, kunnes äiti tuli meitä toppuuttelemaan.

Äiti oli taitava organisoimaan asioita, mikä oli hyödyllinen kyky, kun pyöritti arkea ilman mukavuuksia neljän pienen lapsen kanssa. Kummallakin vanhemmalla oli erilaisia kädentaitoja ja he osasivat tehdä talon töitä. Isä metsästi ja äiti valmisti saaliit, linnut ja jänikset, ruoaksi. Kerran isä oli kiinnittänyt suuren rusakon roikkumaan talon vieressä olevien puiden väliin pingotetulle narulle. Pikkutytön silmissä jäniksen ruho näytti pelottavan suurelta koko pituuteensa venyneenä. Kuva siitä liimautui ikiajoiksi verkkokalvolleni.

Pikkupesut tehtiin hellan edessä ja hellan vesisäilöstä lirutettiin lämmintä vettä suoraan käsille. Isommille pesuille mentiin savusaunaan. Sauna oli harmaahirsinen päältä päin ja sisältä sen seinät olivat noen peittoamat. Pesuhuoneessa oli pieni ikkuna, räppänä, jonka kautta valoisina vuodenaikoina siivilöityi vähäinen valokuo pesupuuhia valaisemaan.

Pesuhuoneen ikkunalaudalla oli lipeäpurkki pesupulverin ja etikapullon vieressä meidän lasten ulottumattomissa. Olin kuullut äidin keskustelevan naapuritalojen tätien kanssa lipeästä. Puhe sen vaarallisuudesta lasten käsiin joutuessa kuulosti pelottavalta.

Saunassa äiti auttoi meitä vuorotellen pesuissa. Hän pesi meidät ripeästi muttei kovakouraisesti. Pienintä pestessään hän kauhisteli:

– Eihän tätä tyttöä meinaa eis uskaltaa pestä, ku se o vaa luuta ja nahkaa.

Samaa hän toisti joillekin naapureille ja sukulaisille. Valokuvasta päätellen meillä kolmella isommalla sisaruksella oli esimerkillisen leveät posket, joihin äiti saattoi olla tyytyväinen. Nuorin sisko oli kevyempirakenteinen tuon ajan ihanteeseen verrattuna, mikä aiheutti äidille jonkinlaisen epäonnistumisen tunteen.

Vaikka olimme luonnostaan vilkkaita, savusaunan hämärällä oli meihin rauhoittava vaikutus. Talvisin saunapolku oli liukas ja varsinakin saunasta pois tullessa oli varottava kaatumasta. Äiti kantoi sylissään pienintä lastaan hantuukiin käärittynä, kuten hän pyyhettä nimitti.

– Kahtokaa ny tarkkaa mihi astutta, jotta pysyttä pystyssä, äiti varoitteli meitä muita pitkin matkaa.

Yritimme astella taiten pimeällä saunapolulla hänen perässään mutta aina silloin tällöin joku meistä onnistui menemään pyrstöleen.

Äiti oli taitava ompelemaan ja neulomaan meille lapsille vaatteita. Hän hankki kaavoja, joiden avulla leikkasi kankaat, sovitteli ja ompeli paloista istuvan lopputuloksen. Vaatteita ei ollut helposti saatavilla, joten ompelutaidosta oli arvokas hyöty. Alkuun äidillä ei ollut omaa ompelukonetta ja hän kävi mummulassa ompelemassa.

Minulle pieneksi jääneet vaatteet siirtyivät tavallisesti nuorempien siskojen käyttöön. Pienenä en ymmärtänyt, miten onnekas olin saadessani enimmäkseen uusia vaatteita, kun käytössä olleet jäivät pieniksi. Vuosien karttuessa nuoremmat siskoni alkoivat nurista, kun joutuivat perimään minulle pieneksi jääneet vaatteet.

Nykyisin kiinnitetään huomiota sellaisiin puutteisiin, joista ei ennen tiedetty. Puutetta luonnonpimeästä ei silloin tiedetty olevan

olemassakaan. Maalla pimeä oli oikeasti pimeää eikä sitä mikään häirinnyt. Pimeässä saattoi kuulla luonnon huokaukset, viljapeltojen suhinan ja pienet risaukset metsän laidasta.

Tähtien lisäksi ulkona ei ollut muuta valaistusta ja talojen sisävalaistuskin oli perin niukkaa. Pimeys oli lähes läpitunkematonta silloin, kun tähdet olivat piilossa pilvimassojen takana. On helppo ymmärtää ja uskoa, että pimeän siivin monet asiat saivat mielikuvituksen tuottamia selityksiä.

Kerran yöllä heräsin siihen, kun pallo vieri nopeasti lattian yli makuukammarista jatkaen tupaan päin. Oli pilkkopimeää enkä neljävuotiaan ymmärryksellä keksinyt asialle muuta selitystä. Seuraavana päivänä kerroin äidille heränneeni yöllä.

- Kuuli iha oikeasti, ku pallo pyöri pitki lattiaa.
- Sen on täytytty olla hiiri, oli äidillä nopeasti selitys asiaan.

Äiti päätti virittää hiirelle ansan tuvan nurkkaan. Hän laittoi pyydystimeen pienen palan juustoa houkuttimeksi. Loukku osoittautui tehokkaaksi ”pallon” pyydykseksi ja pyydystettävää riitti myöhemminkin.

Olosuhteiden pakosta jouduimme lapsena olemaan aina silloin tällöin omin päin kotona, kun äidillä oli jokin asia hoidettavanaan ja isä oli muualla töissä. Kirkonkylään oli matkaa noin kolme kilometriä. Sinne liikenneöivän linja-auton reitti kulki lähellä olevan kaupan ohi, mistä äiti nousi kyytiin. Joskus hän lähti polkemaan pyörällä mennäkseen hoitamaan asioita. Minulle lankesi silloin vanhimpana enemmän vastuuta.

Sain äidiltä ohjausta kotitilanteen hoitoa varten:

- Pijä sitte hyvää jöötä pikkuveljille sillä aikaa, kum mää käyn kaupassa.

Ohjauksesta oli jotain hyötyä mutta kaikesta huolimatta olin silloin vielä pieni vastuun kantajaksi. Tiesin, että hädän tullessa voimme mennä naapurista hakemaan apua. Halusin tietenkin pärjätä

Maalta kaupunkiin 1960-luvulla vanhempien mukana muuttanut nainen tarkastelee eläkkeelle jäädessään omaa elämänkulkuaan. Hänen varhaislapsuutensa maalla päättyi ennen kansakoulun aloitusta. Perhe irtaimistoiheen muutti kuorma-auton lavalla sisämaasta rannikolle kaksikieliseen teollisuuskaupunkiin. Monet suuret muutokset leimasivat elämää kaupungissa. Uuteen sopeutuminen vei aikaa ja oman identiteetin etsimiseen liittyi myös toiseuden kokemus.

Elämänkulkua läpi käydessään naisella oli mahdollisuus päivittää menneisyyttään ja suuntautua tulevaisuuteen. Mutta muistamisen aukottomuus osoittautui kyseenalaiseksi. Muistot ovat tulkintoja, joita itse täydentää sopiviksi katsomillaan tilkkeillä. Myös perheenjäsenen muistisairaus oli jouduttanut asioiden pois pyyhkiytymistä. Tulevaisuutta ei voi ennustaa. Elämä on yllätyksellinen loppuun asti.

9 789528 072454